27/10/2020

Η «28η Οκτωβρίου1940» μέσα από το Ιστορικό Αρχείο του ΕΚΠΑ

/ Ιστορία - Εθνικά Θέματα

Η 28η Οκτωβρίου 1940 υπήρξε ορόσημο και για το Πανεπιστήμιο Αθηνών που από την πρώτη στιγμή συνέβαλε με όλες του τις δυνάμεις στον ελληνοϊταλικό πόλεμο, συντονισμένο με την ελληνική κοινωνία.

Η πολύπλευρη συμμετοχή του αποτυπώνεται στο πλούσιο Ιστορικό Αρχείο του ΕΚΠΑ, ψηφίδες του οποίου φέρνει σήμερα στο φως το Αθηναϊκό- Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων.

Στιγμιότυπα από μεγάλες αλλά και μικρές καθημερινές ιστορίες μέσα από τα ψηφιοποιημένα και τεκμηριωμένα έγγραφα του Αρχείου, σχολιάζει στο ΑΠΕ-ΜΠΕ ο αναπληρωτής καθηγητής Ιστορίας Βαγγέλης Καραμανωλάκης, πρόεδρος του Ιστορικού Αρχείου ΕΚΠΑ.

Από πού θα ξεκινούσατε μια νοερή ξενάγηση στο Αρχείο της συγκεκριμένης περιόδου;

Πρώτος σταθμός είναι φυσικά η εγκύκλιος της 28ης Οκτωβρίου 1940 του υπουργείου Παιδείας για τη διακοπή των μαθημάτων και κυρίως η υπόμνηση της

διαφύλαξης του αρχείου του Πανεπιστημίου σε κατάλληλους χώρους του ιδρύματος. Ας μην ξεχνάμε ότι τα επόμενα χρόνια υπήρξαν, όπως αποτυπώνεται στα έγγραφα του Αρχείου, πολλές σημαντικές καταστροφές και κλοπές από τις δυνάμεις κατοχής στους επιταγμένους πανεπιστημιακούς χώρους.

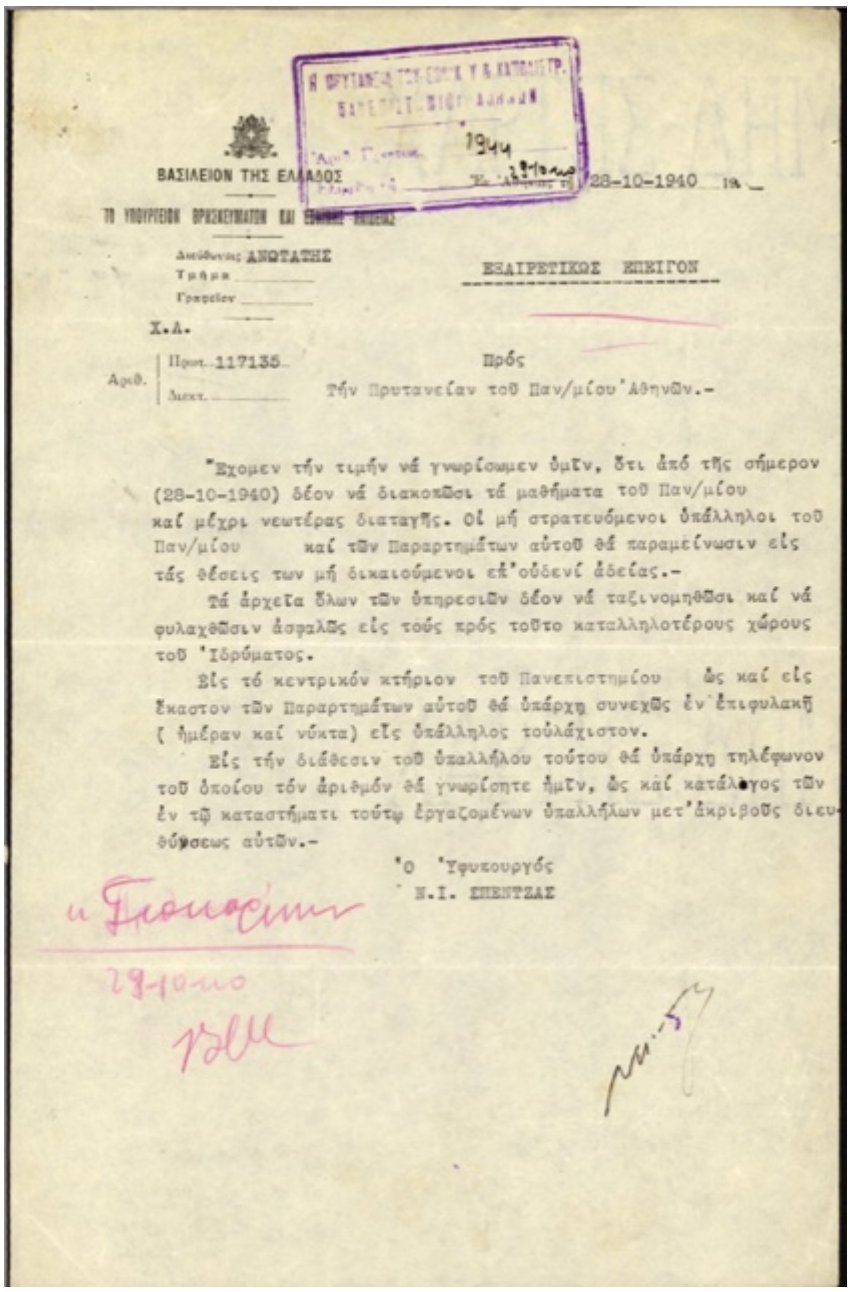

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

28-10-1940

ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΩΣ ΕΠΕΙΓΟΝ

Χ.Δ.

Αριθ. Πρωτ. 117135

Πρός

Τήν Πρυτανείαν τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν.-

Ἔχομεν τήν τιμήν νά γνωρίσωμεν ὑμῖν, ὅτι ἀπό τῆς σήμερον (28-10-1940) δέον νά διακοπῶσι τά μαθήματα τοῦ Παν/μίου καί μέχρι νεωτέρας διαταγῆς. Οἱ μή στρατευόμενοι ὑπάλληλοι τοῦ Παν/μίου καί τῶν Παραρτημάτων αὐτοῦ θά παραμείνωσιν εἰς τάς θέσεις των μή δικαιούμενοι ἐπ'οὐδενί ἀδείας.-

Τά ἀρχεῖα ὅλων τῶν ὑπηρεσιῶν δέον νά ταξινομηθῶσι καί νά φυλαχθῶσιν ἀσφαλῶς εἰς τούς πρός τοῦτο καταλληλοτέρους χώρους τοῦ Ἱδρύματος.

Εἰς τό κεντρικόν κτήριον τοῦ Πανεπιστημίου ὡς καί εἰς ἕκαστον τῶν Παραρτημάτων αὐτοῦ θά ὑπάρχῃ συνεχῶς ἐν ἐπιφυλακῇ (ἡμέραν καί νύκτα) εἷς ὑπάλληλος τοὐλάχιστον.

Εἰς τήν διάθεσιν τοῦ ὑπαλλήλου τούτου θά ὑπάρχῃ τηλέφωνον τοῦ ὁποίου τόν ἀριθμόν θά γνωρίσητε ἡμῖν, ὡς καί κατάλογος τῶν ἐν τῷ καταστήματι τούτῳ ἐργαζομένων ὑπαλλήλων μετ'ἀκριβοῦς διευθύνσεως αὐτῶν.-

Ὁ Ὑφυπουργός

Η. Ι. ΣΠΕΝΤΖΑΣ

Η χωριατοπούλα Ρετζινέλα

«Θα μπορούσα να σταθώ σε πολλά τεκμήρια, επιτρέψτε μου όμως να σταθώ σε ένα, μια από τις χιλιάδες ”μικρές” ιστορίες που φιλοξενεί το Ιστορικό Αρχείο. Χρονολογείται τον Σεπτέμβριο του 1941 και είναι η επιστολή ενός πατέρα, ο οποίος θα απευθυνθεί στον Πρύτανη λόγω της σύλληψης του γιού του από τους Ιταλούς. Το αίτημα είναι διπλό: αφενός να γίνει δεκτός παρά την καθυστερημένη εγγραφή του και αφετέρου να μεσολαβήσει το Πανεπιστήμιο για την

απελευθέρωσή του. Το έγκλημα του φοιτητή ήταν το ότι σιγοτραγούδησε την ιταλική ”Χωριατοπούλα”, δηλαδή το «Κορόιδο Μουσολίνι», όπως είχε μεταφερθεί στην ελληνική γλώσσα. Σημειώνω ότι σύντομα πολλά από αυτά τα τεκμήρια θα αποτελέσουν μέρος ενός ψηφιακού μουσείου για την περίοδο, χάρη στην υποστήριξη του Κοινωφελούς Ιδρύματος Κοινωνικού και Πολιτιστικού Εργου (ΚΙΚΠΕ)».

Η περίοδος 1940-1944 περιλαμβάνει περισσότερα από 30.000 τεκμήρια ψηφιοποιημένα και τεκμηριωμένα έγγραφα – προέρχονται όλα από το Αρχείο Πρωτοκόλλου κι αποτελούν τη ραχοκοκαλιά του πανεπιστημιακού αρχείου και σταδιακά αναρτώνται στο ψηφιακό αποθετήριο ΠΕΡΓΑΜΟΣ.

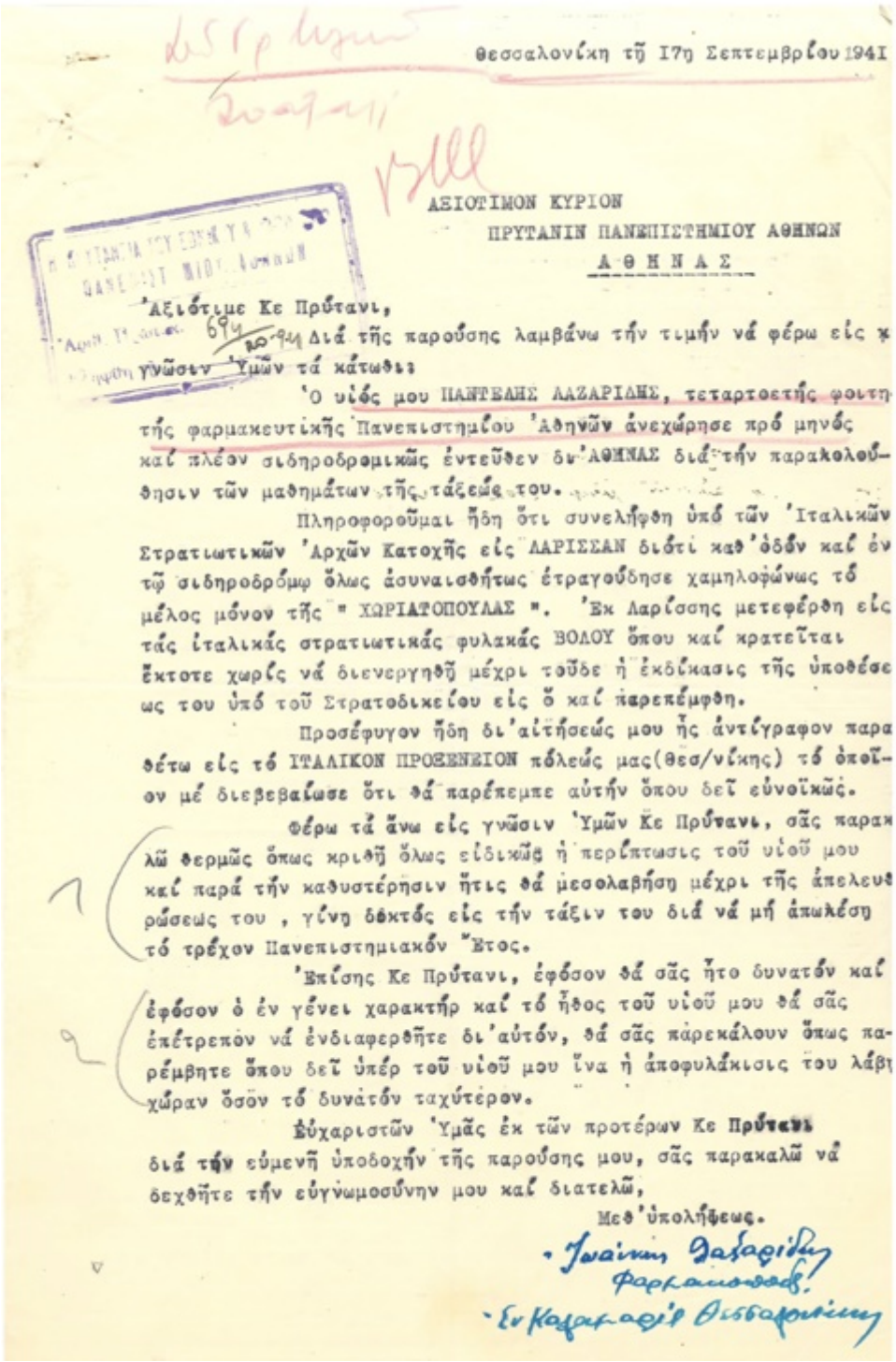

Θεσσαλονίκη τῇ 17ῃ Σεπτεμβρίου 1941

ΑΞΙΟΤΙΜΟΝ ΚΥΡΙΟΝ
ΠΡΥΤΑΝΙΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
Α Θ Η Ν Α Σ

Ἀξιότιμε Κε Πρύτανι,

Διά τῆς παρούσης λαμβάνω τήν τιμήν νά φέρω εἰς γνῶσιν Ὑμῶν τά κάτωθι:

Ὁ υἱός μου ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ, τεταρτοετής φοιτητής τῆς φαρμακευτικῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἀνεχώρησε πρό μηνός καί πλέον σιδηροδρομικῶς ἐντεῦθεν δι' ΑΘΗΝΑΣ διά τήν παρακολούθησιν τῶν μαθημάτων τῆς τάξεώς του.

Πληροφοροῦμαι ἤδη ὅτι συνελήφθη ὑπό τῶν Ἰταλικῶν Στρατιωτικῶν Ἀρχῶν Κατοχῆς εἰς ΛΑΡΙΣΣΑΝ διότι καθ' ὁδόν καί ἐν τῷ σιδηροδρόμῳ ὅλως ἀσυναισθήτως ἐτραγούδησε χαμηλοφώνως τό μέλος μόνον τῆς " ΧΩΡΙΑΤΟΠΟΥΛΑΣ ". Ἐκ Λαρίσσης μετεφέρθη εἰς τάς ἰταλικάς στρατιωτικάς φυλακάς ΒΟΛΟΥ ὅπου καί κρατεῖται ἔκτοτε χωρίς νά διενεργηθῇ μέχρι τοῦδε ἡ ἐκδίκασις τῆς ὑποθέσεως του ὑπό τοῦ Στρατοδικείου εἰς ὅ καί παρεπέμφθη.

Προσέφυγον ἤδη δι' αἰτήσεώς μου ἧς ἀντίγραφον παραθέτω εἰς τό ΙΤΑΛΙΚΟΝ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟΝ πόλεώς μας(Θεσ/νίκης) τό ὁποῖον μέ διεβεβαίωσε ὅτι θά παρέπεμπε αὐτήν ὅπου δεῖ εὐνοϊκῶς.

Φέρω τά ἄνω εἰς γνῶσιν Ὑμῶν Κε Πρύτανι, σᾶς παρακαλῶ θερμῶς ὅπως κριθῇ ὅλως εἰδικῶς ἡ περίπτωσις τοῦ υἱοῦ μου καί παρά τήν καθυστέρησιν ἥτις θά μεσολαβήσῃ μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεώς του , γίνῃ δεκτός εἰς τήν τάξιν του διά νά μή ἀπωλέσῃ τό τρέχον Πανεπιστημιακόν Ἔτος.

Ἐπίσης Κε Πρύτανι, ἐφόσον θά σᾶς ἦτο δυνατόν καί ἐφόσον ὁ ἐν γένει χαρακτήρ καί τό ἦθος τοῦ υἱοῦ μου θά σᾶς ἐπέτρεπον νά ἐνδιαφερθῆτε δι' αὐτόν, θά σᾶς παρεκάλουν ὅπως παρέμβητε ὅπου δεῖ ὑπέρ τοῦ υἱοῦ μου ἵνα ἡ ἀποφυλάκισις του λάβῃ χώραν ὅσον τό δυνατόν ταχύτερον.

Εὐχαριστῶν Ὑμᾶς ἐκ τῶν προτέρων Κε Πρύτανι διά τήν εὐμενῆ ὑποδοχήν τῆς παρούσης μου, σᾶς παρακαλῶ νά δεχθῆτε τήν εὐγνωμοσύνην μου καί διατελῶ,

Μεθ' ὑπολήψεως.

Ἰωάννης Ζαζαρίδης
Φαρμακοποιός.

Ἐν Καταφυγίῳ Θεσσαλονίκης

Σε ποιους τομείς κινητοποιήθηκε το Πανεπιστήμιο;

Καταρχήν, η πλειονότητα των φοιτητών του επιστρατεύτηκε ενάντια στον ιταλικό φασισμό, πολεμώντας στο Μέτωπο, ενώ οι φοιτήτριες του συνέβαλαν στον αγώνα στα μετόπισθεν. Προσωπικό του Πανεπιστημίου συμμετείχε στην παθητική αεράμυνα. Παράλληλα επιστρατεύτηκε ένα σημαντικό τμήμα του διδακτικού και διοικητικού προσωπικού, ενώ πολλοί καθηγητές ανέλαβαν εξειδικευμένους ρόλους σε ευαίσθητους τομείς, όπως οι τηλεπικοινωνίες και η ηλεκτροδότηση. Είναι αξιοσημείωτο ότι καθηγητές του Πανεπιστημίου, όπως οι Κωνσταντίνος Τσάτσος,

Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος και Ιωάννης Κακριδής έστειλαν επιστολή στον δικτάτορα Ιωάννη Μεταξά, στην οποία του ζητούσαν να τους επιτραπεί η κατάταξή τους στο στρατό για να πολεμήσουν. Η αίτησή τους απορρίφθηκε και τους υποδείχθηκε να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στην «πνευματική επιστράτευση», στη «διαφώτιση» δηλαδή του πληθυσμού και στην εμψύχωση των στρατευμένων, έναν τομέα στον οποίον συνεισέφεραν και πολλοί άλλοι πανεπιστημιακοί. ‘Ενας ιδιαίτερα κρίσιμος τομέας ήταν εκείνος της ιατρικής περίθαλψης των τραυματιών του πολέμου, όπου συγκροτήθηκαν ειδικές επιτροπές, όπως λ.χ. για την αντιμετώπιση των κρυοπαγημάτων. Επιτάχθηκε το Αρεταίειο Νοσοκομείο για τη νοσηλεία τραυματιών πολέμου, ενώ το Αιγινήτειο διέθεσε κλίνες για τη νοσηλεία ψυχικά νοσούντων «εκ του πολέμου». Εργαστήρια του Πανεπιστήμιου, όπως εκείνο της Πειραματικής Φαρμακολογίας τέθηκαν στη διάθεση της ελληνικής άμυνας, Το Εργαστήριο, λ.χ. της Οργανικής Χημείας αφιερώθηκε στην κατασκευή πυροσβεστικού αφρού για πολεμικούς σκοπούς. Το Πανεπιστήμιο, επίσης, συμμετείχε με ένα ιδιαίτερα σημαντικό ποσό στον έρανο που προκήρυξε το καθεστώς της 4ης Αυγούστου για την ενίσχυση της εθνικής άμυνας. Όπως αποτυπώνεται και στα έγγραφα του Ιστορικού Αρχείου, το Πανεπιστήμιο μπήκε σύσσωμο στον πόλεμο. Την ίδια ώρα υπήρξαν και μια σειρά από άλλες συνέπειες στη λειτουργία του ιδρύματος, όπως η κατάργηση της διδασκαλίας της ιταλικής και γερμανικής γλώσσας ή η διακοπή της καταβολής των διδάκτρων από τους φοιτητές.

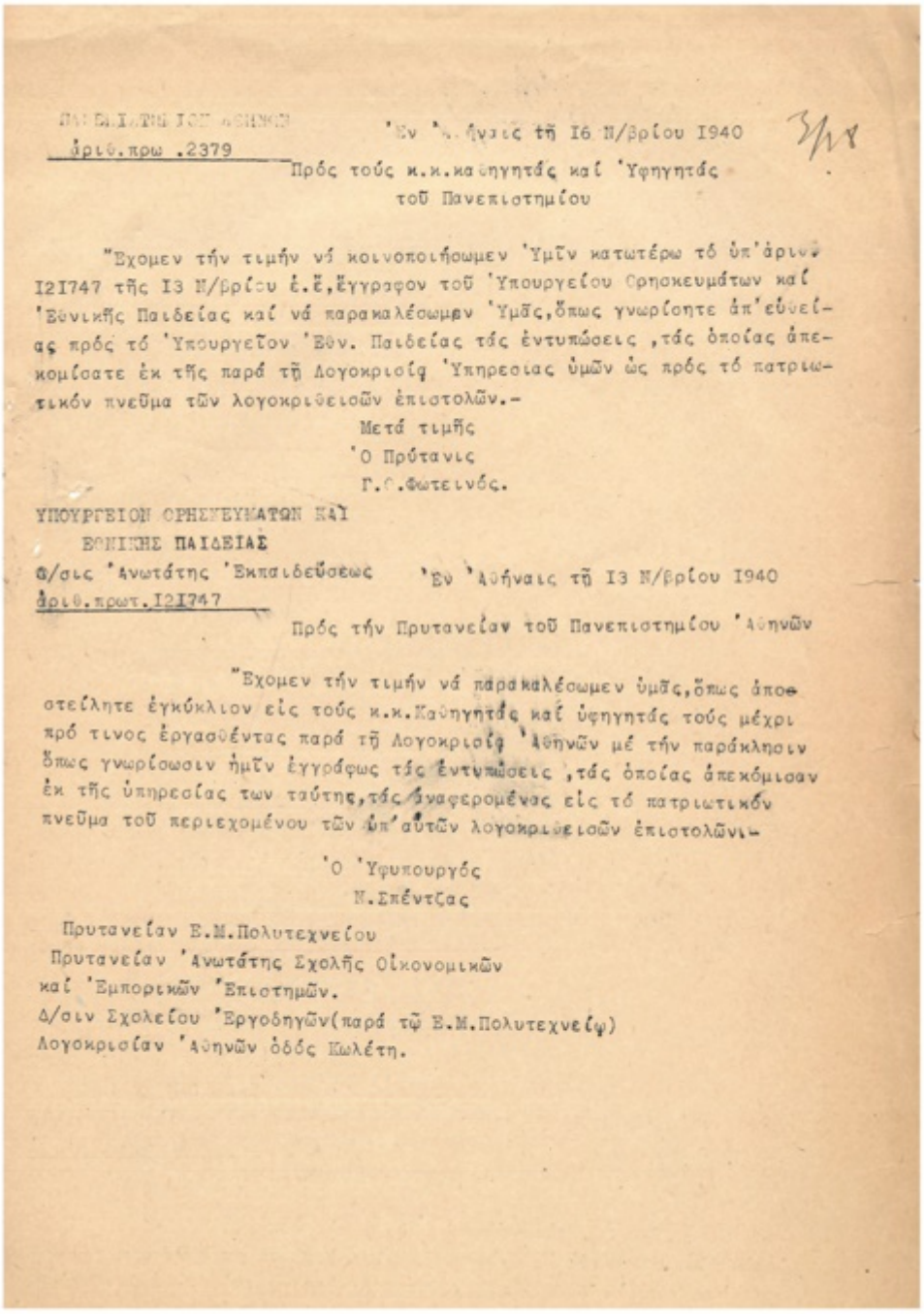

Ἐν Ἀθήναις τῇ 16 Ν/βρίου 1940

Ἀριθ.πρω .2379

Πρός τούς κ.κ.καθηγητάς καί Ὑφηγητάς
τοῦ Πανεπιστημίου

"Ἔχομεν τήν τιμήν νά κοινοποιήσωμεν Ὑμῖν κατωτέρω τό ὑπ'ἀριθ. 121747 τῆς 13 Ν/βρίου ἐ.ἔ,ἔγγραφον τοῦ Ὑπουργείου Θρησκευμάτων καί Ἐθνικῆς Παιδείας καί νά παρακαλέσωμεν Ὑμᾶς,ὅπως γνωρίσητε ἀπ'εὐθείας πρός τό Ὑπουργεῖον Ἐθν. Παιδείας τάς ἐντυπώσεις ,τάς ὁποίας ἀπεκομίσατε ἐκ τῆς παρά τῇ Λογοκρισίᾳ Ὑπηρεσίας ὑμῶν ὡς πρός τό πατριωτικόν πνεῦμα τῶν λογοκριθεισῶν ἐπιστολῶν.-

Μετά τιμῆς
Ὁ Πρύτανις
Γ.Θ.Φωτεινός.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
Δ/σις Ἀνωτάτης Ἐκπαιδεύσεως

Ἐν Ἀθήναις τῇ 13 Ν/βρίου 1940

Ἀριθ.πρωτ.121747

Πρός τήν Πρυτανείαν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

"Ἔχομεν τήν τιμήν νά παρακαλέσωμεν ὑμᾶς,ὅπως ἀποστείλητε ἐγκύκλιον εἰς τούς κ.κ.Καθηγητάς καί ὑφηγητάς τούς μέχρι πρό τινος ἐργασθέντας παρά τῇ Λογοκρισίᾳ Ἀθηνῶν μέ τήν παράκλησιν ὅπως γνωρίσωσιν ἡμῖν ἐγγράφως τάς ἐντυπώσεις ,τάς ὁποίας ἀπεκόμισαν ἐκ τῆς ὑπηρεσίας των ταύτης,τάς ἀναφερομένας εἰς τό πατριωτικόν πνεῦμα τοῦ περιεχομένου τῶν ὑπ'αὐτῶν λογοκριθεισῶν ἐπιστολῶν.-

Ὁ Ὑφυπουργός
Ν.Σπέντζας

Πρυτανείαν Ε.Μ.Πολυτεχνείου
Πρυτανείαν Ἀνωτάτης Σχολῆς Οἰκονομικῶν καί Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν.
Δ/σιν Σχολείου Ἐργοδηγῶν(παρά τῷ Ε.Μ.Πολυτεχνείῳ)
Λογοκρισίαν Ἀθηνῶν ὁδός Κωλέτη.

Ποιες ήταν οι αντιδράσεις των φοιτητών στην κήρυξη του πολέμου;

Οι φοιτητές και φοιτήτριες ήταν παρόντες και παρούσες, αντέδρασαν δυναμικά. Επιστρατεύθηκαν στο μέτωπο, τραυματίσθηκαν, αιχμαλωτίστηκαν ή και σκοτώθηκαν. Την ίδια μέρα της κήρυξης του πολέμου ξεκίνησε από τα Προπύλαια αυθόρμητη φοιτητική διαδήλωση προς το μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη. Κατόπιν κατέβηκε την οδό Σταδίου και προχώρησε προς το Πολυτεχνείο και κατευθύνθηκαν προς την Casa d' Italia. Ας μην ξεχνάμε ότι οι φοιτητές και οι φοιτήτριες του Πανεπιστημίου της Αθήνας, αλλά και των άλλων πανεπιστημίων και ανωτάτων σχολών της χώρας συμμετείχαν ενεργά στην αντίσταση ενάντια στον κατακτητή είτε με ειρηνικούς τρόπους (διαδηλώσεις, διαμαρτυρίες κ.ά), είτε

συμμετέχοντας σε ένοπλα σώματα. Είναι γνωστό λ.χ. ότι το κτήριο της Πανεπιστημιακής Λέσχης, στην Ιπποκράτους, αποτέλεσε κέντρο αντιστασιακής δράσης στην περίοδο της Κατοχής.

Στα Μέτωπα, διεθνώς, οι εμπόλεμες περιοχές επιβάλλουν λογοκρισία για λόγους εμπιστευτικότητας των στρατιωτικών κινήσεων κ.λ.π. Το Ιστορικό Αρχείο του Πανεπιστημίου Αθηνών περιλαμβάνει τεκμήρια για το διδακτικό προσωπικό που δούλεψε σε επιτροπές λογοκρισίας;

Η λογοκρισία δεν επιβλήθηκε από το καθεστώς λόγω πολέμου, προϋπήρχε στο πλαίσιο της συνολικής αυταρχικής πολιτικής της 4ης Αυγούστου. Παρόλα αυτά, ο πόλεμος δημιούργησε καινούργιες ανάγκες, όπως σωστά παρατηρείτε η λογοκρισία αποτέλεσε διεθνές χαρακτηριστικό σε όλα τα εμπόλεμα μέρη. Υπάρχουν πολλά έγγραφα από το υπουργείο Παιδείας ώστε να παρουσιασθούν καθηγητές στον Αστυνομικό Διευθυντή Λογοκρισίας για να αναλάβουν υπηρεσία στη λογοκρισία επιστολών από και προς το Μέτωπο. Είναι χαρακτηριστική η επιστολή του υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, που κοινοποιεί ο Πρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών σε όλους τους καθηγητές, ώστε οι τελευταίοι να γράψουν τις εντυπώσεις τους από τις λογοκριμένες επιστολές σε σχέση ιδιαίτερα με το πατριωτικό πνεύμα τους.

Στην ίδια κατεύθυνση ενδεικτική είναι η επιστολή του καθηγητή της Νομικής Σχολής και γνωστού νομικού Γεωργίου Μαριδάκη, ο οποίος έχοντας διαβάσει περισσότερες από 1200 επιστολές αναφέρεται στον πατριωτισμό που χαρακτήριζε τη μέγιστη πλειοψηφία, σε βαθμό που παρά «τας ανορθογραφίας και τας ασυνταξίας» που περιείχαν, ο λογοκριτής σημείωσε στο περιθώριο των επιστολών «εύγε».

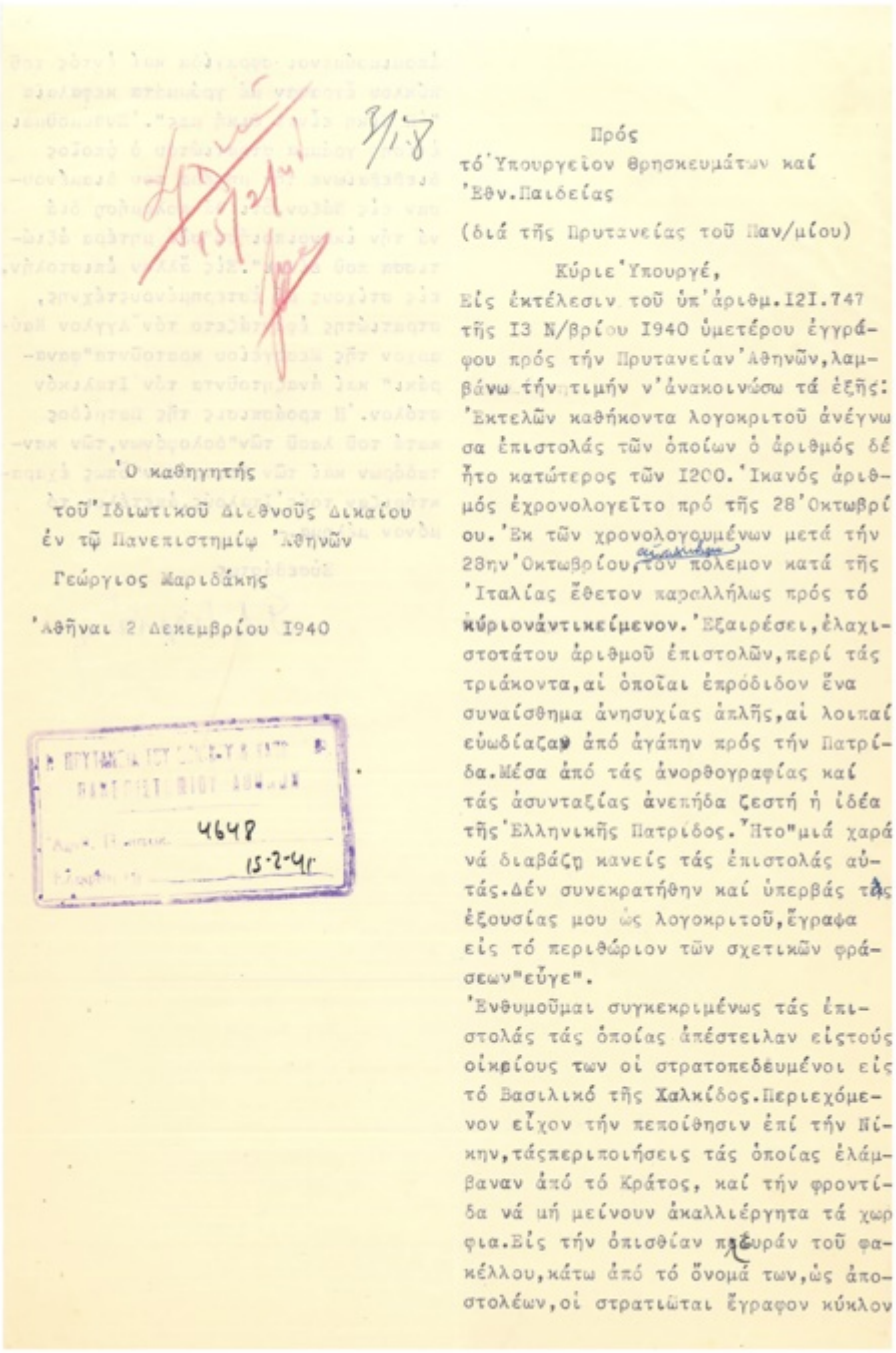

Πρός
τό Ὑπουργεῖον Θρησκευμάτων καί
Ἐθν. Παιδείας
(διά τῆς Πρυτανείας τοῦ Παν/μίου)

Κύριε Ὑπουργέ,
Εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 12Ι.747 τῆς 13 Ν/βρίου 1940 ὑμετέρου ἐγγράφου πρός τήν Πρυτανείαν Ἀθηνῶν, λαμβάνω τήν τιμήν ν' ἀνακοινώσω τά ἑξῆς: Ἐκτελῶν καθήκοντα λογοκριτοῦ ἀνέγνωσα ἐπιστολάς τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμός δέν ἦτο κατώτερος τῶν 1200. Ἱκανός ἀριθμός ἐχρονολογεῖτο πρό τῆς 28 Ὀκτωβρίου. Ἐκ τῶν χρονολογουμένων μετά τήν 28ην Ὀκτωβρίου, τόν πόλεμον κατά τῆς Ἰταλίας ἔθετον παραλλήλως πρός τό κύριον ἀντικείμενον. Ἐξαιρέσει, ἐλαχιστοτάτου ἀριθμοῦ ἐπιστολῶν, περί τάς τριάκοντα, αἱ ὁποῖαι ἐπρόδιδον ἕνα συναίσθημα ἀνησυχίας ἁπλῆς, αἱ λοιπαί εὐωδίαζαν ἀπό ἀγάπην πρός τήν Πατρίδα. Μέσα ἀπό τάς ἀνορθογραφίας καί τάς ἀσυνταξίας ἀνεπήδα ζεστή ἡ ἰδέα τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος. Ἦτο μιά χαρά νά διαβάζῃ κανείς τάς ἐπιστολάς αὐτάς. Δέν συνεκρατήθην καί ὑπερβάς τάς ἐξουσίας μου ὡς λογοκριτοῦ, ἔγραφα εἰς τό περιθώριον τῶν σχετικῶν φράσεων "εὖγε".
Ἐνθυμοῦμαι συγκεκριμένως τάς ἐπιστολάς τάς ὁποίας ἀπέστειλαν εἰς τούς οἰκείους των οἱ στρατοπεδεύμενοι εἰς τό Βασιλικό τῆς Χαλκίδος. Περιεχόμενον εἶχον τήν πεποίθησιν ἐπί τήν Νίκην, τάς περιποιήσεις τάς ὁποίας ἐλάμβαναν ἀπό τό Κράτος, καί τήν φροντίδα νά μή μείνουν ἀκαλλιέργητα τά χωράφια. Εἰς τήν ὀπισθίαν πλευράν τοῦ φακέλλου, κάτω ἀπό τό ὄνομά των, ὡς ἀποστολέων, οἱ στρατιῶται ἔγραφον κύκλον

Ὁ καθηγητής
τοῦ Ἰδιωτικοῦ Διεθνοῦς Δικαίου
ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν
Γεώργιος Μαριδάκης

Ἀθῆναι 2 Δεκεμβρίου 1940

4648
15-2-41

Συμπερασματικά από τη μελέτη όλου αυτού του υλικού ποιο είναι το σχόλιο σας;

Να πούμε καταρχήν ότι το Πανεπιστήμιο πορεύτηκε και πορεύεται σε ένα συνεχή διάλογο με την ελληνική κοινωνία. Η ομόθυμη συμμετοχή όλων των δυνάμεων του στον πόλεμο, είναι χαρακτηριστική και του υψηλού αισθήματος πατριωτισμού αλλά και της ανάγκης του ελληνικού λαού για την υπεράσπιση της ελευθερίας. Δεν είναι τυχαίο ότι η έναρξη του πολέμου σηματοδότησε ουσιαστικά και το τέλος της δικτατορίας του Μεταξά. Και δεν είναι τυχαίο ότι η 28η Οκτωβρίου του 1940 αποτέλεσε μια ημερομηνία ορόσημο για τη συλλογική μνήμη, ακόμη και στους διχασμένους καιρούς που ακολούθησαν.

Πηγή: ΑΠΕ-ΜΠΕ